

УДК 346.54

DOI <https://doi.org/10.33216/2218-5461-2021-42-2-20-30>

## ЦИФРОВІЗАЦІЯ В РАКУРСІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЗОРОСТІ ВІДНОСИН У СФЕРІ КОНКУРЕНЦІЇ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

*Вінник О.М., Шаповалова О.В.*

## DIGITIZATION IN THE PERSPECTIVE OF ENSURING THE TRANSPARENCY OF RELATIONS IN THE FIELD OF COMPETITION: THE LEGAL ASPECT

*Vinnyk O.M., Shapovalova O.V.*

*Стаття присвячена проблемам правового захисту економічної конкуренції в умовах цифровізації, зокрема забезпечення прозорості на ринках цифрової економіки. На підставі аналізу низки документів ЄС та ОЕСР, праць зарубіжних та українських дослідників зазначених відносин, положень чинного українського законодавства та фактичного стану сучасних товарних ринків виявляються їх особливості, в тому числі функціонування потужних цифрових платформ, що монополізують ринки і істотно змінюють умови конкуренції; наявність віртуальних підприємств, що не підпадають під визначення суб'єкта господарювання відповідно до Закону України «Про захист економічної конкуренції», так звані мережевий ефект і ланцюжок поставок, значне відставання антимонопольно-конкурентного регулювання від фактичного стану ринків цифрової економіки; повільна реакція держав на домінування потужних цифрових платформ тощо.*

*Виявляються вади нормативно-правового регулювання в українському антимонопольно-конкурентному законодавстві: наявність прогалів (відсутність визначення низки нових понять: «віртуальне підприємство», «цифрова платформа», «мережевий ефект», «ланцюжок поставок»), застарілість визначення поняття «суб'єкт господарювання»; відсутність правових механізмів запобігання монополізації товарних ринків цифровими платформами, відсутність прозорості ринків цифрової економіки, що негативно позначається на можливостях споживачів, дрібних та середніх суб'єктів бізнесу реалізувати та захищати свої законні інтереси. З цих позицій аналізуються положення Закону України «Про електронні комунікації». Виявляються прогалини в антимонопольно-конкурентном законодавстві України із зазначених питань та пропонуються шляхи їх усунення.*

**Ключові слова:** економічна конкуренція; цифрова економіка; цифрові можливості; цифрові платформи; антимонопольно-конкурентне регулювання; вдосконалення правового регулювання.

Проблеми конкуренції в умовах цифрової економіки (далі – ЦЕ) вельми актуальні з огляду на нові умови на цифро візованих ринках (наявність на них потужних цифрових

платформ, функціонування так званих віртуальних підприємств, які не підпадають під визначення поняття «суб'єкт господарювання», закріплений Законом України

«Про захист економічної конкуренції» [1], посилення в конкурентній боротьбі ролі інформації та інтелектуальної власності, права на яку (в тому числі на цифрові технології) передаються з використанням різноманітних схем з метою уникнення обмежень тощо, а в підсумку – слабка ефективність чинних правових механізмів *запобігання* монополізації товарних ринків, антиконкурентних дій та актів недобросовісної конкуренції, що були дієвими до цифровізації (ще в минулому столітті). Повільність реагування українського законодавця на ці зміни пояснюється як об'єктивними чинниками (швидкість змін, проблеми з оцінкою їх впливу на конкуренцію, домінування ще донедавна думки, що цифровізація – царина для саморегулювання, а втручання держави – лише шкодить широкому використанню вельми корисних властивостей цифрових технологій, агресія з боку Росії, на подолання наслідків якої Україна змушена витратити чимало зусиль і коштів), так і *суб'єктивні* (недостатня увага держави до ризиків цифровізації та відповідної необхідності застосовувати правові механізми їх мінімізації, брак відповідних фахівців, що добре знаються на проблемах, включно з правовими, цифрових технологій, у відповідних органах держави, включно з антимонопольними органами). Оскільки цифровізація забезпечила глобалізацію товарних ринків, зазначені проблеми порушуються як на національному, так і на міжнародному рівнях, про що свідчить аналіз праць дослідників, державних та міжнародних інституцій (в Україні – центром Разумова [2], зокрема), міжнародних спільнот (Єврокомісією [3]) та організацій (ОЕСР/Організації економічного співробітництва та розвитку [4-6]), праці окремих дослідників – як зарубіжних [7; 8; 9; 10; 11], так і українських [12; 13; 14; 15; 16]. За результатами досліджень визначаються особливості сучасних ринків з точки зору стану конкуренції на них та впливу на конкуренцію надбань

цифровізації: цифрових платформ та їх можливостей, інформації, відставання антимонопольно-конкурентного регулювання від фактичного стану справ на сучасних ринках зі значним ступенем цифровізації. Разом з тим, нерідко залишаються поза увагою така важлива проблем, як прозорість відносин на ринках, що істотно позначається на можливостях як учасників конкурентної боротьби, так і споживачів. Функціонування потужних цифрових платформ та віртуальних підприємств, так звані «ланцюжки поставок» та «мережевий уфект» спотворюють характерне для аналогової економіки уявлення про конкуренцію, роблячи її непрозорою для пересічних учасників відносин (дрібних та середніх підприємств/підприємств та споживачів). Однак це питання залишається поза увагою більшості дослідників зазначених відносин. Тому запропонована стаття є спробою порушити цю проблему з урахуванням положень Закону «Про електронні комунікації», що набуває чинність з 1 січня 2022 р.

Як зазначається в одному з документів центру Разумкова [2, с. 13], це істотно змінює традиційні бізнес-процеси, оскільки при досягненні найбільш складних рівнів цифровізації в економіці «відбувається кардинальна трансформація виробничих відносин учасників, результатом якої є об'єднання виробництва і послуг в єдину цифрову (кіберфізичну) систему».

Основними сегментами такої економіки стають: «сектор інформаційно-комунікаційних технологій, інфраструктура електронного бізнесу (e-businessinfrastructure) (мережі, софтвер, комп'ютери і т. ін.); цифрове виробництво та електронний бізнес, у т. ч. промисловість, тобто процеси організації бізнесу з використанням комп'ютерних мереж; електронна торгівля, тобто роздрібні Інтернет-продажі товарів» [2, с. 14].

ЦЕ змінила умови конкуренції на ринках, на яких функціонують цифрові платформи та віртуальні підприємства з невизначеним на рівні актів законодавства правовим режимом/правовим статусом і відсутністю згадки про них у відповідних законах (зокрема, «Про електронну комерцію» [17], «Про захист економічної конкуренції» [18], «Про електронні комунікації» [19]).

Питання щодо змін умов конкуренції в умовах ЦЕ та пов'язаних з цим проблем правового регулювання порушуються в численних джерелах зазначених організацій, зокрема:

**Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР)** [4], яка визначає особливості цих відносин, а саме ту обставину, що конкуренція на основних цифрових ринках дещо відрізняється від конкуренції на більш традиційних ринках, оскільки включає бізнес-моделі на основі цифрових платформ, багатосторонніх ринків, мережевого ефекту та економії від масштабу, що ускладнює проблеми конкуренції.

Комітет з питань конкуренції ОЕСР, проводячи роботу за п'ятьма основними напрямками (Взаємозв'язок між ЦЕ, законодавством про конкуренцію та інноваціями. Виклики, що стоять перед основними антимонопольними інструментами та підходами. Практичні виклики дотримання конкуренції. Детальний аналіз галузей економіки з точки зору впливу на них цифровізації. Перегляд нормативних актів) [4]), наголошує на проблемах конфіденційності та захисту прав споживачів електронних послуг, дані яких широко використовуються в умовах ЦЕ (в електронній комерції, зокрема) [5; 6], в тому числі щодо: необхідності розширення можливостей електронних споживачів з точки зору посилення їх захисту, який має бути ефективним та прозорим, пропорційним завданій шкоді, а реклама – має бути правдивою, відповідати

фактичним характеристикам товару, його виробника та продавця, пропонування товару має відповідати цивілізованим принципам розкриття інформації в Інтернеті (чіткість, точність, легкодоступність, помітність, щоб споживачі мали інформацію, достатню для прийняття обґрунтованого рішення щодо транзакції), а процедури вирішення спорів за участю споживачів повинні бути ефективними, недоурогими, доступними онлайн.

В одному з документів Єврокомісії [3], що містить основні проблеми антимонопольно-конкурентного регулювання в умовах цифрової економіки наголошується на відсутності прозорості на цифрових ринках, для забезпечення якої цифрові платформи мають дотримувати низки принципів: рівні умови для порівнянних цифрових послуг; відповідальна поведінка онлайн-платформ для захисту основних цінностей; прозорість та справедливість для збереження довіри користувачів та захисту інновацій; відкриті та недискримінаційні ринки в економіці, керовані даними.

У зв'язку з цим підкреслюється необхідність прийняття політичних та регуляторних підходів, що відповідають безпосередньо викликам та є гнучкими та надійними для майбутнього: політика конкуренції та внутрішнього ринку повинна розглядатися як така, що відіграє важливу роль в ефективному для економіки та споживачів функціонуванні онлайн-платформ; необхідність зберігання ринків відкритими та недискримінаційними для сприяння ЦЕ; там, де це доречно, *саморегулювання та спільне регулювання* часто можуть досягти кращих результатів для розвитку сильних екосистем платформ у Європі та можуть доповнити чи посилити потенціал чинного законодавства, яке вже регулює певну діяльність Інтернет-платформ; ключовими для вирішення проблем мають бути заходи для підтримання довіри користувачів платформ

та збереження в умовах ЦЕ загальних цінностей ЄС.

Цифрова платформа (за оцінкою Січкаренко К.О.) – «це бізнес-модель, повністю заснована на високих технологіях, яка створює прибуток за рахунок обміну між двома або більше незалежними групами учасників»; у «базовій комплектації» платформи зводять безпосередньо виробників і кінцевих споживачів, які отримують можливість взаємодії без посередників [15].

Хоча цифрові платформи стали організаційною основою для розвитку електронної торгівлі, завдяки численним перевагам для продавців/постачальників та споживачів, проте їх функціонування є доволі проблематичним, на що досі не звертає увагу законодавець. Дослідивши діяльність світових технологічних гігантів Amazon, Apple, Facebook і Google тощо (і використовуваними ними платформи) С. Галлоуея зауважує: «Уряди, закони та менші фірми виявилися безпорадними перед «Четвіркою», яка продовжує здійснювати свій наступ, не рахуючись з інтересами бізнесу, суспільства та планети в цілому» [10; с. 14]. Подібної точки зору дотримується і Січкаренко К.О. [16]. Дії держави щодо цифрових платформ, на її думку, мають включати: створення єдиного правового поля, яке урівнює у правах і можливостях і всіх користувачів у країні, і наявні платформи; контроль з боку уповноважених державних органів за діями власників цифрових платформ і користувачів; питання кібербезпеки та захисту даних, захисту комерційної таємниці; забезпечення «цифрової свободи» з точки зору максимізації можливостей користувачів; регулювання діяльності монополії у цифровій сфері.

В ґрунтовній монографії російських дослідників (Антимонопольное регулирование в цифровую эпоху: Как защищать конкуренцию в условиях глобализации и четвертой промышленной революции) визначається [11, с. 11-32]:

- специфіка конкуренції в цифрову епоху: учасники економічної діяльності генерують нові ринки, де вони будуть абсолютними монополістами; нерідко ці нові ринки і їх економічні агенти не піддаються об'єктивному аналізу для цілей монопольного регулювання з використанням класичних інструментів минулого століття, у зв'язку з чим антимонопольні органи не встигають вивчити їх в достатній мірі і оперативно реагувати в тій чи іншій ситуації;

- неоднозначність наслідків використання надбань цифровізації: вигоди від неї для суспільства незаперечні (нові товари, послуги, зручність та швидкість їх вибору й оплати), проте суттєва і плата за ці блага: споживчі потреби настільки оцифровані, що глобальні компанії, які володіють значними відомостями про споживачів, можуть вже формувати споживчий попит;

- вплив цифровізації на життя в суспільстві, в тому числі поява нових механізмів ринкової конкуренції, неоднозначний: хоча цифрові технології – ключові драйвери економічного зростання, а з іншого боку – причина поглиблення нерівності між членами суспільства (до традиційної нерівності додалася цифрова (digitaldivide) – нерівність в доступі до цифрових технологій та можливості їх використання);

- недалека перспектива оцифрування всіх (переважної більшості) товарів, які реалізуються через певну платформу, дозволить контролювати споживчий попит і реалізацію відповідного виду товару; що надасть можливість цифровим платформам отримувати доходи, які є непропорційно високими відносно використовуваній праці та вкладеним інвестиціям [11, с. 16].

Парадигма сучасної світової економіки істотно змінилася за останні 20-30 років, що не враховано на рівні законодавства, яке ґрунтується на застарілих уявленнях про функціонування транснаціональних корпорацій і не

враховує особливості функціонування ЦЕ, в тому числі інструментів контролю за економічною концентрацією [11, с. 28-29].

В умовах цифрової економіки ключовим її активом є дані (в тому числі про виробників, товари, споживачів), цифрові технології. Проте доступ до них різний: максимальний у технологічних гігантів і мінімальний у споживачів та дрібних і середніх підприємств.

Хоча антимонопольно-конкурентне право (за оцінкою авторів згаданої монографії) є досить гнучким, спрямованим на захист комплексу інтересів, насамперед, публічних (суспільства – щодо забезпечення захисту конкуренції від зловживань), і приватних бізнес-інтересів учасників конкуренції щодо її справедливого стану, і, відповідно, дозволяє реагувати на зміни в економіці, проте потребує адаптації до потреб ЦЕ. Відтак, антимонопольна політика держави має враховувати концентрацію великих масивів даних як засобу монополізації.

Ейфорія від нечуваного потенціалу цифрових платформ та їх нібито цілковитої користі для споживачів, бізнесу та конкуренції змінилася більш зваженою оцінкою наслідків їхнього функціонування [20; 21; 22], що спричиняють нечувану монополізацію ринків та концентрацію капіталів не лише в національному, а й у світовому масштабі; витісненням з ринків суб'єктів малого і середнього бізнесу, зловживання даними споживачів, нав'язування споживачам товарів через так звану торгетовану рекламу, не оподаткування нечуваних за аналогової економіки надприбутків – то лише видима частка проблем, спричинена цифровізацією у сфері економіки. Замість тотального саморегулювання, характерного для розвитку відносин ЦЕ на початкових етапах, держава почала активніше брати участь в регулюванні цих відносин, в тому числі і з точки зору захисту економічної

конкуренції, про що свідчать відповідні положення прийнятого наприкінці 2020 р. Закону України «Про електронні комунікації» (далі – ЗЕК) [19], зокрема щодо забезпечення прозорості цього ринку, якій мають сприяти:

- порядок ідентифікації та визначення ринків (ст. 81), характеристики яких можуть обґрунтовувати запровадження регуляторних зобов'язань, передбачених ЗЕК;

- порядок аналізу ринків (ст. 82) з метою визначення, чи є певний ринок електронних комунікацій таким, що підпадає під запровадження регуляторних зобов'язань, передбачених ЗЕК, та встановлення відповідних критеріїв;

- порядок визначення постачальника мереж та/або послуг електронних комунікацій таким, що має значний ринковий вплив (ст. 83);

- порядок накладення, зміни та зняття регуляторних зобов'язань, принципів їх застосування (ст. 84), серед яких зобов'язання щодо: прозорості (ст. 85); недискримінації (ст. 86), з роздільного бухгалтерського обліку (ст. 87); надання доступу до фізичної інфраструктури електронних комунікацій для розгортання мереж електронних комунікацій (ст. 88); надання доступу до елементів мереж електронних комунікацій та об'єктів інфраструктури (ст. 89); регулювання цін та з обліку витрат на оптових ринках (ст. 90);

- встановлення регуляторним органом (постійно діючим центральним органом виконавчої влади із спеціальним статусом у сферах електронних комунікацій, радіочастотного спектра та надання послуг поштового зв'язку України – Регулятором комунікаційних послуг) розрахункових такс за термінацію трафіка (ст. 91);

- заходи із сприяння спільному інвестуванню елементів мереж надвисокої пропускної здатності (ст. 92);

- особливості регуляторного контролю роздрібних послуг електронних комунікацій



(ст. 98);

• забезпечення значного рівня прозорості сфери електронних комунікацій, завдяки запровадженню низки заходів, серед яких особливе місце посідають положення ст. 8 – щодо електронних цифрових платформ і ст. 23 щодо співрегулювання (залучення регуляторним органом учасників ринку електронних комунікаційних послуг до вирішення проблем, що зачіпають їхні інтереси).

Одним із базових векторів політики держави щодо належного формування та функціонування електронної регуляторної платформи є створення її як автоматизованої інформаційно-аналітичної системи, функціональне навантаження змісту якої активно контролює регуляторний орган. За своїм призначенням вона використовується даним органом для виконання своїх повноважень. Також вона є необхідною при наданні адміністративних послуг в електронному вигляді. Електронний обмін інформацією, документами та взаємодія з постачальниками електронних комунікаційних мереж та/або послуг, постачальниками радіобладнання, користувачами радіочастотного спектра та ресурсів нумерації, користувачами послуг теж відбувається, за визначенням законодавця, завдяки можливостям електронної регуляторної платформи (ч. 1 ст. 8).

До її належного формування та функціонування спонукає той факт, що зазначена платформа забезпечує доступ до низки реєстрів, баз даних та систем. Зокрема, постачальників електронних комунікаційних мереж та послуг; ліцензій на користування радіочастотним спектром; присвоєнь радіочастот загальних користувачів; первинного розподілу ресурсів нумерації; радіобладнання та випромінювальних пристроїв (ч. 2 ст. 8).

Зазначені реєстри забезпечують обробку публічної інформації. Вони також виконують важливу функцію доступності та прозорості щодо надання реєстрової інформації

та реєстрових даних. Залучення реєстрової інформації та реєстрових даних у господарський обіг може мати як позитивні так і негативні правові наслідки для суб'єктів економічної діяльності, контрагентів та партнерів суб'єктів господарювання та інших споживачів.

Правова проблема неефективного захисту економічної конкуренції має перспективу бути вирішеною за умови належної реалізації зазначених ст. 8 Закону України «Про електронні комунікації». Йдеться про забезпечувальний потенціал електронної регуляторної платформи.

Будучи автоматизованою системою збирання, накопичення та систематизації інформації саме платформа забезпечує: подання повідомлення про початок здійснення діяльності у сфері електронних комунікацій; ведення низки вищезазначених реєстрів, а також – бази перенесених номерів та геоінформаційної системи для географічних оглядів доступності на території України мереж широкосмугового доступу (фіксованого і мобільного) та універсальних електронних комунікаційних послуг; функціонування персональних кабінетів постачальників електронних комунікаційних мереж та послуг, загальних користувачів радіочастотного спектра, постачальників радіобладнання; подання документів для отримання ліцензії на користування радіочастотним спектром, дозволів на користування ресурсами нумерації та інших адміністративних послуг регуляторного органу; подання передбаченої регуляторної звітності та інформації; контроль повноти заповнення звітів, заяв та інших документів, необхідних для отримання відповідних адміністративних послуг регуляторного органу; перегляд стану розгляду поданих документів; доступ до відомостей та документів, визначених законодавством; оприлюднення результатів надання адміністративних послуг; формування та подання в електронній формі

запитів про надання витягів; перегляд, копіювання та роздрукування витягів із окремих реєстрів та документів та інші (ч. 3 ст. 8).

Перелік проведення операцій, які вказують на забезпечувальні можливості електронної регуляторної платформи щодо прозорості сфери електронних комунікацій, не є закритим. Законом України «Про електронні комунікації» та положенням про електронну регуляторну платформу можуть бути передбачені й інші операції та дії.

Аргументом на користь твердження, що дані законоположення здатні забезпечити належний захист економічної конкуренції, є визнання електронної регуляторної платформи об'єктом права державної власності, державним інформаційним ресурсом, створення та функціонування якого забезпечує регуляторний орган, який є її держателем. Держатель гарантує сумісність і взаємодію з іншими інформаційними системами та мережами електронної регуляторної платформи (її складових). Згідно вимог законів України у сфері захисту інформації державою захищаються відомості, які були внесені до електронної регуляторної платформи. Доступ них до них (окрім персональних даних та інформації з обмеженим доступом) є відкритим, безоплатним, цілодобовим, доступним у форматі відкритих даних. До того ж він має враховувати потреби осіб із порушенням зору. Доступ здійснюється через мережу Інтернет. Суб'єкт, який подав інформацію, має право безоплатного доступу до неї в повному обсязі, у тому числі до інформації з обмеженим доступом (ч.4, ч. 5 ст. 8).

Суб'єктів господарювання дещо настожують положення статті 9 Закону України «Про електронні комунікації» щодо вимоги регуляторного органу про надання інформації на його запит (у тому числі фінансової та інформації з обмеженим доступом). Така норма є не виправданою. Зазначена вимога сумі-

сна із вимогою щодо надання відомостей доінтегрованої автоматизованої системи державного нагляду (контролю) (далі – ІАС ДНК). ІАС ДНК призначена для узагальнення та оприлюднення інформації про заходи державного нагляду (контролю), координації роботи органів державного нагляду (контролю) щодо здійснення ними комплексних заходів, моніторингу ефективності та законності здійснення заходів державного нагляду (контролю).

У сфері контролю за діяннями ризикових суб'єктів господарювання – платників податків критичною є ситуація із контролем за оцінкою ризиків при складанні електронних податкових накладних [23]. Фактично виявляється та заноситься до відповідного реєстру лише 20% всіх виконавців ризикованих господарських операцій

Водночас передбачено застереження, що запит про надання інформації не повинен містити вимогу щодо надання інформації, вже поданої до регуляторного органу чи наявної в інших державних електронних базах даних [19, ч. 3 ст. 9].

Для запобігання непорозумінням та з метою належного врахування інтересів кінцевих користувачів регуляторний орган за участю інших зацікавлених органів державної влади забезпечує та проводить консультації з постачальниками електронних комунікаційних мереж та/або послуг, користувачами радіочастотного спектра, іншими зацікавленими сторонами.

Консультації відбуваються щодо заходів та процедур їх застосування, які мають суттєвий вплив на відповідний ринок, у тому числі щодо конкурсних засад розподілу радіочастотного спектра, аналізу ринків та прийняття рішень за його результатами, вжиття заходів із забезпечення доступності універсальних послуг, в інших випадках, передбачених законодавством, а також на вимогу асоціацій, громадських об'єднань та професійних

спілок, учасників ринку чи суб'єктів, стосовно яких приймається рішення (вживається захід) [19, ч. 1, ч. 2, ст. 22]. Такий підхід забезпечує захист економічної конкуренції та захист прав споживачів.

Разом з тим, відповідні зміни не було внесено ні в Закон «Про захист економічної конкуренції» [1], ні в ГК України, ні в Закон «Про захист прав споживачів».

Отже, з огляду на істотні зміни на товарних ринках, учасники яких зловживають цифровими можливостями і, відповідно, негативно впливають на стан конкуренції, застарілість положень антимонопольно-конкурентного законодавства, зорієнтованого на доцифрову епоху, необхідна відповідна реакція держави та міжнародної спільноти на ці зміни. На національному рівні (України, зокрема) з метою забезпечення конкурентності ринкового середовища доцільно кодифікувати правове регулювання відносин цифровізації, внести відповідні зміни до Господарського кодексу України [24] (в тому числі щодо державної антимонопольно-конкурентної політики в умовах цифровізації) та закони України «Про захист економічної конкуренції» [1] і «Про захист від недобросовісної конкуренції» [25] (закріплення ефективних правових механізмів запобігання зловживанню цифровими можливостями на товарних ринках та забезпечення прозорості останніх).

#### Література:

1. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11 січня 2001 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text> (дата звернення: 03.10.2021).
2. Цифрова економіка: тренди, ризики та соціальні детермінанти. Київ, жовтень 2020 р. Центр Разумкова, 2020. Видавництво «Заповіт», 2020. 274 с. URL: [https://razumkov.org.ua/uploaarticle/2020\\_digitalizationds/pdf](https://razumkov.org.ua/uploaarticle/2020_digitalizationds/pdf) (дата звернення: 20.07.2021).
3. Communication on Online Platforms and the Digital Single Market. URL: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/communication-online-platforms->

and-digital-single-market-opportunities-and-challenges-europe (дата звернення: 24.07.2021).

4. Digital Economy, Innovation and Competition – OECD. URL: [www.oecd.org/competition/digital-economy-innovation-and-competition](http://www.oecd.org/competition/digital-economy-innovation-and-competition) (дата звернення: 16.07.2021).

5. Consumer data rights and competition. URL: <https://www.oecd.org/daf/competition/consumer-data-rights-and-competition.htm> (дата звернення: 16.07.2021).

6. DIRECTORATE FOR FINANCIAL AND ENTERPRISE AFFAIRS COMPETITION COMMITTEE Consumer Data Rights and Competition – Background note by the Secretariat 10-12 June 2020. URL: [https://one.oecd.org/document/DAF/COMP\(2020\)1/en/pdf](https://one.oecd.org/document/DAF/COMP(2020)1/en/pdf) (дата звернення: 16.07.2021).

7. Prof. Alain Strowel (UCL and USL-B) with Prof. Wouter Vergote (USL-B). Digital Platforms: To Regulate or Not To Regulate? Message to Regulators: Fix the Economics First, Then Focus on the Right Regulation. URL: [https://ec.europa.eu/information\\_society/newsroom/image/document/2016-7/uclouvain\\_et\\_universit\\_saint\\_louis\\_14044.pdf](https://ec.europa.eu/information_society/newsroom/image/document/2016-7/uclouvain_et_universit_saint_louis_14044.pdf) (06.04.2021).

8. José van Dijck, David Nieborg, Thomas Poell, Reframing platform power // INTERNET POLICY. Journal on internet regulation. Volume 8. Issue 2. URL: <https://policyreview.info/node/1414/pdf> (дата звернення: 23.07.2021).

9. Завьялов Д.В., Завьялова Н.Б., Киселева Е.В. Цифровые платформы как инструмент и условие конкурентоспособности страны на мировом рынке товаров и услуг. Экономические отношения журнал. Апрель-июнь 2019. Номер 2. Том 9. С. 443-454.

10. Скотт Гелловей. Велика четвірка. Прихована ДНК Amazon, Apple, Facebook і Google / Пер з англ. М. Смагіної. – К.: Видавнича група КМ-БУКС, 2021. 328 с.

11. Антимонопольное регулирование в цифровую эпоху: Как защищать конкуренцию в условиях глобализации и четвертой промышленной революции: монография / Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики»; ФАС России; под ред. А. Ю. Цариковского, А.Ю. Иванова и Е. А. Войничанис. 2-е изд., испр. и доп. М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2019. 391 с.

12. Шевченко Л. С. Цифрова конкуренція: нові можливості та нові загрози. Економічна теорія та право. 2021. № 2. С. 11-31.

13. Мудла Д. В. Антимонопольне регулювання технологій big data в умовах цифрової економіки. URL: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=6421&i=16> (дата звернення: 06.10.2021).

14. Бітюк П. О. Про конкуренцію в умовах цифрової економіки та електронного бізнесу.





IUSPRIVATUM, 2019. № 2. С. 17-26. URL: [https://iusprivatumjournal.online/wp-content/uploads/2020/10/IP\\_17-26\\_Bitiuk.pdf](https://iusprivatumjournal.online/wp-content/uploads/2020/10/IP_17-26_Bitiuk.pdf) (дата звернення: 19.07.2021).

15. Січкаренко К. О. Цифрові платформи: підходи до класифікації та визначення ролі в економічному розвитку. Причорноморські економічні студії. Випуск 35. 2018. С. 28-32. URL: [http://bses.in.ua/journals/2018/35\\_2\\_2018/7.pdf](http://bses.in.ua/journals/2018/35_2_2018/7.pdf) (дата звернення: 24.07.2021).

16. Колешня Я. О. Цифрові платформи як ефективна бізнес-модель. II Міжнародна науково-практична конференція «Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи». Київ. 2021. С. 80-81. URL: [http://confmanagement.kpi.ua/proc/issue/view/13896\\_230472-Текст\\_статті-526191-1-10-20210502.pdf](http://confmanagement.kpi.ua/proc/issue/view/13896_230472-Текст_статті-526191-1-10-20210502.pdf) (дата звернення: 24.07.2021).

17. Про електронну комерцію: Закон України від 3 вересня 2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text> (дата звернення: 03.10.2021).

18. Про захист прав споживачів: Закон України від 12 травня 1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text> (дата звернення: 03.10.2021).

19. Про електронні комунікації: Закон України від 16 грудня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text> (дата звернення: 03.10.2021).

20. У Європі проти Google розпочато анти-монопольне розслідування. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/evrope-protiv-google-nachato-antimonopolnoe-1624362214.html> (дата звернення: 25.06.2021).

21. 136 стран договорились о введении единого налога для глобальных корпораций. URL: <https://news.maanimo.com/taxes/136-stran-dogovorilis-o-vvedenii-edinogo-naloga-dlya-globalnyh-korporatsij-43625> (дата звернення: 11.10.2021).

22. Прийнято Закон «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо скасування оподаткування доходів, отриманих нерезидентами у вигляді виплати за виробництво та/або розповсюдження реклами та удосконалення порядку оподаткування податком на додану вартість операцій з постачання нерезидентами електронних послуг фізичним особам». URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Povidomlennya/209503.html> (дата звернення: 11.10.2021).

23. Про забезпечення комплексного контролю податкових ризиків з ПДВ: Наказ Державної фіскальної служби України від 28.07.2015 р. № 543 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0543872-15#Text> (дата звернення: 30.10.2021).

24. Господарський кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 11.10.2021).

25. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 7 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 11.10.2021).

#### References:

1. Pro zakhyst ekonomichnoyi konkurentsiiyi: Zakon Ukrainy vid 11 sichnya 2001 roku. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text> (data zvernennya: 03.10.2021).

2. Tsyfrova ekonomika: trendy, ryzyky ta sotsial'ni determinanty. Kyiv, zhovten' 2020 r. Tsentrazumkova, 2020. Vydavnytstvo «Zapovit», 2020. 274 s. URL: [https://razumkov.org.ua/uploaarticle/2020\\_digitalizationds/.pdf](https://razumkov.org.ua/uploaarticle/2020_digitalizationds/.pdf) (data zvernennya: 20.07.2021).

3. Communication on Online Platforms and the Digital Single Market. URL: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/communication-online-platforms-and-digital-single-market-opportunities-and-challenges-europe> (data zvernennya: 24.07.2021).

4. Digital Economy, Innovation and Competition – OECD. URL: [www.oecd.org/competition/digital-economy-innovation-and-competition](http://www.oecd.org/competition/digital-economy-innovation-and-competition) (data zvernennya: 16.07.2021).

5. Consumer data rights and competition. URL: <https://www.oecd.org/daf/competition/consumer-data-rights-and-competition.htm> (data zvernennya: 16.07.2021).

6. DIRECTORATE FOR FINANCIAL AND ENTERPRISE AFFAIRS COMPETITION COMMITTEE Consumer Data Rights and Competition – Background note by the Secretariat 10-12 June 2020. URL: [https://one.oecd.org/document/DAF/COMP\(2020\)1/en/pdf](https://one.oecd.org/document/DAF/COMP(2020)1/en/pdf) (data zvernennya: 16.07.2021).

7. Prof. Alain Strowel (UCL and USL-B) with Prof. Wouter Vergote (USL-B). Digital Platforms: To Regulate or Not To Regulate? Message to Regulators: Fix the Economics First, Then Focus on the Right Regulation. URL: [https://ec.europa.eu/information\\_society/newsroom/image/document/2016-7/uclouvain\\_et\\_universit\\_saint\\_louis\\_14044.pdf](https://ec.europa.eu/information_society/newsroom/image/document/2016-7/uclouvain_et_universit_saint_louis_14044.pdf) (06.04.2021).

8. José van Dijck, David Nieborg, Thomas Poell, Reframing platform power // INTERNET POLICY. Journal on internet regulation. Volume 8. Issue 2. URL: <https://policyreview.info/node/1414/pdf> (data zvernennya: 23.07.2021).

9. Zav'yalov D.V., Zav'yalova N.B., Kyseleva E.V. Tsyfrovy platformy kak ynsument y uslovy



konkurentosposobnosti strany na myrovom rynku tovarov y usluh. *Ékonomycheskye otnosheniya zhurnal*. April'-yyun' 2019. Nomer 2. Tom 9. S. 443-454.

10. Skott Hellovey. Velyka chetvirka. Prykhovana DNK Amazon, Apple, Facebook i Googl / Per z anhl. M. Smahinoyi. – K.: Vydavnycha hrupa KM-BUKS, 2021. 328 s.

11. Antymonopol'noe rehulyrovanye v tsyfrovuyu épokhu: Kak zashchyschat' konkurentsyyu v uslovyyakh hlobalyzatsyy y chetvertoy promyshlennoy revolyutsyy: monohrafiya / Nats. ysled. un-t «Vysshaya shkola ékonomyky»; FAS Ros-syy; pod red. A. YU. Tsarykovskoho, A.YU. Yvanova y E. A. Voynkanys. 2-e yzd., yspr. y dop. M.: Yzd. dom Vysshey shkoly ékonomyky, 2019. 391 s.

12. Shevchenko L. S. Tsyfrova konkurentsya: novi mozhlyvosti ta novi zahrozy. *Ekonomichna teoriya ta pravo*. 2021. № 2. S. 11-31.

13. Mudla D. V. Antymonopol'ne rehulyvannya tekhnolohiy big data v umovakh tsyfrovoyi ekonomiky. URL: <http://www.invest-plan.com.ua/?op=1&z=6421&i=16> (data zvernennya: 06.10.2021).

14. Bitiuk P. O. Pro konkurentsyyu v umovakh tsyfrovoyi ekonomiky ta elektronnoho biznesu. *IUSPRIVATUM*, 2019. № 2. S. 17-26. URL: [https://iusprivatumjournal.online/wp-content/uploads/2020/10/IP\\_17-26\\_Bitiuk.pdf](https://iusprivatumjournal.online/wp-content/uploads/2020/10/IP_17-26_Bitiuk.pdf) (data zvernennya: 19.07.2021).

15. Sichkarenko K. O. Tsyfrovii platformy: pidkhody do klasyfikatsiyi ta vyznachennya roli v ekonomichnomu rozvytku. *Prychornomors'ki ekonomichni studiyi*. Vypusk 35. 2018. S. 28-32. URL: [http://bses.in.ua/journals/2018/35\\_2\\_2018/7.pdf](http://bses.in.ua/journals/2018/35_2_2018/7.pdf) (data zvernennya: 24.07.2021).

16. Koleshnyia YA. O. Tsyfrovii platformy yak efektyvna biznes-model'. II Mizhnarodna naukovopraktychna konferentsiya «Biznes, innovatsiyi, menedzhment: problemy ta perspektyvy». Kyiv. 2021. C. 80-81. URL: <http://confmanagement.kpi.ua/proc/issue/view/13896230472-Tekst-statti-526191-1-10-20210502.pdf> (data zvernennya: 24.07.2021).

17. Pro elektronnu komertsyyu: Zakon Ukrayiny vid 3 veresnya 2015 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text> (data zvernennya: 03.10.2021).

18. Pro zakhyst prav spozhyvachiv: Zakon Ukrayiny vid 12 travnya 1991 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text> (data zvernennya: 03.10.2021).

19. Pro elektronni komunikatsiyi: Zakon Ukrayiny vid 16 hrudnya 2020 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text> (data zvernennya: 03.10.2021).

20. U Yevropi proty Google rozpochato antymonopol'ne rozsliduvannya. URL:

<https://www.rbc.ua/ukr/news/evrope-protiv-google-nachato-antimonopolnoe-1624362214.html> (data zvernennya: 25.06.2021).

21. 136 stran dohovorylys' o vvedeny edynoho naloha dlya hlobal'nykh korporatsyy. URL: <https://news.maanimo.com/taxes/136-stran-dogovorilis-o-vvedenii-edinogo-naloga-dlya-globalnyh-korporatsij-43625> (data zvernennya: 11.10.2021).

22. Prynyato Zakon «Pro vnesennya zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrayiny shchodo skasuvannya opodatkuvannya dokhodiv, otrymanykh nerezydentamy u vyhlyadi vyplaty za vyrobnytstvo ta/abo rozpovsyudzhennya reklamy ta udoskonalennya porjadku opodatkuvannya podatkom na dodanu vartist' operatsiy z postachannya nerezydentamy elektronnykh posluh fizychnym osobam». URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Povidomlennya/209503.html> (data zvernennya: 11.10.2021).

23. Pro zabezpechennya kompleksnoho kontrolyu podatkovykh ryzykiv z PDV: Nakaz Derzhavnoyifiskal'noyi sluzhby Ukrayiny vid 28.07.2015 r. № 543 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0543872-15#Text> (data zvernennya: 30.10.2021).

24. Hospodars'kyy kodeks Ukrayiny. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (data zvernennya: 11.10.2021).

25. Pro zakhyst vid nedobrosovisnoyi konkurentsyyi: Zakon Ukrayiny vid 7 chervnya 1996 roku. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text> (data zvernennya: 11.10.2021).

**Vinnyk O.M., Shapovalova O.V. Digitization in the perspective of ensuring the transparency of relations in the field of competition: the legal aspect. – Article.**

*The article is devoted to the problems of legal protection of economic competition in the conditions of digitalization, in particular, ensuring transparency in the markets of digital economy. Based on the analysis of a number of EU and OECD documents, works of foreign and Ukrainian researchers of these relations, the provisions of current Ukrainian legislation and the actual state of modern commodity markets, their features are revealed, including the operation of powerful digital platforms that monopolize markets and significantly change competition; the presence of virtual enterprises that do not fall under the definition of an economic entity in accordance with the Law of Ukraine «On Protection of Economic Competition», the so-called network effect and supply chain, significant lag of antitrust regulation from the actual state of digital economy markets; slow reaction of states to the dominance of powerful digital platforms, etc.*

*Defects of normative-legal regulation in the Ukrainian antimonopoly-competition legislation are revealed: existence of gaps (absence of definition of a number of new concepts: «virtual enterprise», «digital platform», «network effect», «supply chain»), obsolescence of definition of «concept management»; lack of legal mechanisms to prevent monopolization of commodity markets by digital platforms, lack of transparency of digital economy markets, which negatively affects the ability of consumers, small and medium-sized businesses to realize and protect their legitimate interests. From these positions the provisions of the Law of Ukraine «On Electronic Communications» are analyzed. Gaps in the antimonopoly and competition legislation of Ukraine on these issues are identified and ways to address them are proposed.*

**Key words:** economic competition; digital economy; digital capabilities; digital platforms; anti-trust and competition regulation; improving legal regulation.

**Винник О.М., Шаповалова О.В. Цифровизация в ракурсе обеспечения прозрачности отношений в сфере конкуренции: правовой аспект. – Стаття.**

Статья посвящена проблемам правовой защиты экономической конкуренции в условиях цифровизации, в частности, обеспечения прозрачности на рынках цифровой экономики. На основании анализа ряда документов ЕС и ОЭСР, работ зарубежных и украинских исследователей указанных отношений, положений действующего украинского законодательства и фактического состояния современных товарных рынков выявляются их особенности, в том числе функционирование мощных цифровых платформ, монополизирующих рынки и существенно изменяющих условия конкуренции; наличие виртуальных предприятий, не подпадающих под определение предприятия в соответствии с Законом Украины «О защите экономической конкуренции», так называемые сетевой эффект и цепочка поставок, значительное отставание антимонопольно-конкурентного регулирования от фактического состояния рынков цифровой экономики; медленная реакция государств на доминирование мощных цифровых платформ и т.д.

Выявляются недостатки нормативно-правового регулирования в украинском антимонопольно-конкурентном законодательстве: наличие пробелов (отсутствие определения ряда новых понятий: «виртуальное предприятие», «цифровая платформа», «сетевой эффект», «цепочка поставок»), устаревшее определение понятия «субъект хозяйствования»; отсутствие правовых механизмов предотвращения монополизации товарных рынков цифровыми платформами; отсутствие прозрачности рынков цифровой экономики, что отрицательно сказывается на возможностях потребителей, мелких и средних субъектов бизнеса реализовывать и защищать свои законные интересы. С этих позиций анализируются положения Закона Украины «Об электронных коммуникациях». Выявляются пробелы в антимонопольно-конкурентном законодательстве Украины по указанным вопросам и предлагаются пути их устранения.

**Ключевые слова:** экономическая конкуренция; цифровая экономика; цифровые возможности; цифровые платформы; антимонопольно-конкурентное регулирование; усовершенствование правового регулирования.

*Авторська довідка:*

**Вінник Оксана Мар'янівна** – докторка юридичних наук, професорка, член кореспондент НАПрН України, головний науковий співробітник відділу міжнародного приватного права та правових проблем євроінтеграції, НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, Україна, м. Київ.

**Шаповалова Ольга Вікторівна** – докторка юридичних наук, професорка, завідувачка кафедри господарського права Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля МОН України, провідна наукова співробітниця відділу правового забезпечення галузевого інноваційного розвитку НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України. ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8813-3849>.

*Стаття надійшла до редакції: 10 листопада 2021 р.*

